

ADAM BARTCZAK
Uniwersytet Łódzki

CZYNNOŚCI PROCESOWE OBROŃCY WĘZŁA MAŁŻEŃSKIEGO TRYBUNAŁU DIECEZJI ŁÓDZKIEJ W SPRAWACH O STWIERDZENIE NIEWAŻNOŚCI MAŁŻEŃSTW W LATACH 1984–2005

OBRONCA WĘZŁA MAŁŻEŃSKIEGO, PROCES, SĄD BISKUPI

Proces o stwierdzenie nieważności małżeństwa to najbardziej charakterystyczny i najczęściej stosowany proces w prawie kanonicznym. Ze swej natury wymaga udziału wielu biegłych w prawie, aby można było ustalić prawdę o jego przedmiocie, czyli o małżeństwie. Współudział poszczególnych uczestników procesu jest odmienny, tak jak odmienna jest ich rola w poszukiwaniu prawdy o danym małżeństwie. Szczególną w tym względzie rolę ma do odegrania obrońca węzła małżeńskiego, który w swoich działaniach, wskazując argumenty za ważnością związku, współuczestniczy w odkryciu prawdy, która określa dane małżeństwo.

W Trybunale Diecezji Łódzkiej, a następnie Archidiecezji Łódzkiej, urząd obrońcy węzła małżeńskiego pełniło wiele osób, zgodnie z kan. 1435 KPK wypróbowanych w roztropności i gorliwości o sprawiedliwość. Zgodnie z układem norm kodeksowych, a zarazem samym postępowaniem w sprawach małżeńskich, proces małżeński składa się z zasadniczych części, które na ten użytek zastosuję do ukazania szczegółowych kwestii działalności obrońcy węzła małżeńskiego. Będą to cztery fazy procesu: faza wstępna, faza dowodzenia, faza publikacji akt i dyskusji sprawy oraz faza po wydaniu wyroku.

1. FAZA WSTĘPNA

Pierwsza faza procesu małżeńskiego rozpoczyna się wniesieniem skargi, prośby do kompetentnego trybunału przez zainteresowaną stronę. A. Dzięga zauważył, iż obrońca węzła praktycznie pojawia się w procesie w chwili wyznaczenia składu trybunału, natomiast formalnie może działać od momentu powiadomienia go o przyjęciu skargi powodowej, co jest równoznaczne z decyzją o pro-

wadzeniu procesu i z formalnym ukonstytuowaniem stron w procesie¹. A zatem z działania trybunałów wynika, że w niektórych przypadkach udział obrońcy węzła rozpoczyna się w procesie jeszcze przed formalnym przyjęciem przez sędziego skargi powodowej². Dopiero bowiem następnym działaniem trybunału jest wydanie dekretu o przyjęciu bądź odrzuceniu sprawy.

Akta Trybunału w Łodzi o nieważność małżeństwa ukazują najlepiej, jak w praktyce zasady te były stosowane. Zapytanie skierowane do obrońcy o możliwość prowadzenia procesu, obecne w aktach do 1983 r., stało się za rządów KPK z 1983 r. coraz rzadziej stosowane. W najnowszych aktach przestało ono w ogóle być zadawane, a w konsekwencji obrońca nie ustosunkowywał się do próby przedłożonej przed Trybunał.

W dekrete przyjmującym skargę powodową przewodniczący powinien wezwać, czyli pozwać przed sąd pozwanego, ustalając, czy ma on odpowiedzieć na piśmie na żądania powoda, czy stawić się przed trybunałem. Jeśli z pisemnych odpowiedzi wynika konieczność wezwania stron, przewodniczący lub ponens może to zarządzić nowym dekretem³. Wtedy oprócz stron również obrońca powinien być o tym poinformowany⁴, zgodnie z kan. 1433 KPK⁵.

Kolejnym etapem pierwszej wstępnej fazy procesu jest określenie formuły wątpliwości, czyli *litis contestatio*. Także tutaj wykonuje swoje obowiązki i uprawnienia obrońca węzła małżeńskiego. Zawiazanie sporu, zgodnie z kan. 1513 § 1 KPK następuje wtedy, gdy dekretem sędziego, na podstawie odpowiedzi stron, zostaje określony zakres sporu. Z badań przeprowadzonych w Trybunale w Łodzi wynika, że nie było problemów z ustaleniem formuły sporu. W celu ustalenia treści formuły sporu wzywano strony, które miały następnie wyrazić swoje opinie co do wniesionych tytułów. Pod każdym protokołem spisany z takiego spotkania, oprócz podpisów przewodniczącego i notariusza znajdziemy także podpis obrońcy węzła małżeńskiego⁶. Jednakże mniej więcej od 1992 r. taką praktykę zakończono⁷.

¹ Por. A. Dzięga, *Zadania procesowe obrońcy węzła małżeńskiego*, w: *Kościelne Prawo Procesowe. Materiały i Studia*, t. 1, Lublin 1999, s. 30–31.

² Por. G. Leszczyński, *Rola obrońcy węzła małżeńskiego w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, PK 49 (2006), nr 3–4, s. 55.

³ Por. kan. 1507 § 1 KPK.

⁴ Por. kan. 1508 KPK.

⁵ Kan. 1433 KPK: „W sprawach, w których wymagany jest udział rzecznika sprawiedliwości lub obrońcy węzła, pominięcie ich wezwania powoduje nieważność akt, chyba że sami, chociaż nie wezwani, faktycznie byli obecni, albo przynajmniej przed wyrokiem przejrzawszy akta, mieli możliwość wypełnić swoje zadania”.

⁶ Por. Acta Iudicii Episcopalis Lodziensis, Nr 6250, s. 19; AIEL, Nr 6251, s. 34; AIEL, Nr 6258, s. 22; AIEL, Nr 6267, s. 23; AIEL, Nr 6269, s. 29; AIEL, Nr 6276, s. 24; AIEL, Nr 6277, s. 24; AIEL, Nr 6287, s. 18; AIEL, Nr 6288, s. 27; AIEL, Nr 6293, s. 26; AIEL, Nr 6295, s. 23; AIEL, Nr 6305, s. 31; AIEL, Nr 6309, s. 22; AIEL, Nr 6314, s. 17; AIEL, Nr 6316, s. 18; AIEL, Nr 6317, s. 25; AIEL, Nr 6323, s. 19; AIEL, Nr 6326, s. 26; AIEL, Nr 6331, s. 19; AIEL, Nr 6337,

A zatem postępowanie obrońcy na etapie zawiązania sporu sprowadza się do kilku możliwości. I tak ma on prawo: prosić o sesję w celu zawiązania sporu; opiniować prośbę stron o zmianę formuły sporu i wreszcie winien być powiadomiony przez sędziego o dekrete ustalającym formułę sporu⁸.

2. FAZA DOWODZENIA

Faza dowodzenia to niezwykle dynamiczna część procesu małżeńskiego. W niej bowiem gromadzony jest cały materiał dotyczący małżeństwa, który będzie stanowił przedmiot oceny sędziów zmierzających do wyrobienia sobie pewności moralnej przed podjęciem decyzji. Zgodnie z kan. 1526 § 1 KPK *onus probandi incumbit ei qui asserit*. A zatem także działanie obrońcy w tej fazie winno być dynamiczne, albowiem obrońca węzła ma prawo do proponowania dowodów⁹.

Z kan. 1678 § 1 KPK wynika, że obrońca węzła małżeńskiego winien być obecnym podczas przesłuchania stron¹⁰. Co ważne, obrońca ma możliwość przedłożenia sędziemu zagadnień, co do których strona ma być przesłuchana¹¹. Co równie ważne, nie jest to już jego obowiązek, jak miało to miejsce za rządów kodeksu z 1917 r., ale jedynie prawo. Jak zauważa A. Wójcik, w praktyce bardzo często powierza się właśnie obrońcy zadanie sporządzenia pytań dla stron¹². Z drugiej zaś strony G. Leszczyński zauważa, że praktyka sądowa w Polsce sugere-

s. 27; AIEL, Nr 6340, s. 23; AIEL, Nr 6348, s. 22; AIEL, Nr 6350, s. 27; AIEL, Nr 6354, s. 20; AIEL, Nr 6360, s. 21; AIEL, Nr 6365, s. 24; AIEL, Nr 6374, s. 35; AIEL, Nr 6377, s. 21; AIEL, Nr 6383, s. 21; AIEL, Nr 6389, s. 21; AIEL, Nr 6395, s. 23; AIEL, Nr 6397, s. 22; AIEL, Nr 6400, s. 19; AIEL, Nr 6401, s. 27; AIEL, Nr 6422, s. 19; AIEL, Nr 6425, s. 22; AIEL, Nr 6431, s. 46; AIEL, Nr 6432, s. 22; AIEL, Nr 6435, s. 28; AIEL, Nr 6436, s. 22; AIEL, Nr 6440, s. 35; AIEL, Nr 6443, s. 23; AIEL, Nr 6454, s. 29; AIEL, Nr 6471, s. 27; AIEL, Nr 6486, s. 22.

⁷ Por. AIEL, Nr 6490, s. 29; AIEL, Nr 6496, s. 25; AIEL, Nr 6497, s. 52; AIEL, Nr 6500, s. 23; AIEL, Nr 6507, s. 34; AIEL, Nr 6512, s. 19; AIEL, Nr 6517, s. 20; AIEL, Nr 6523, s. 25; AIEL, Nr 6525, s. 22; AIEL, Nr 6531, s. 39; AIEL, Nr 6535, s. 19; AIEL, Nr 6538, s. 21; AIEL, Nr 6542, s. 32; AIEL, Nr 6548, s. 21; AIEL, Nr 6553, s. 24; AIEL, Nr 6559, s. 21; AIEL, Nr 6561, s. 26; AIEL, Nr 6568, s. 24; AIEL, Nr 6574, s. 22; AIEL, Nr 6580, s. 30; AIEL, Nr 6583, s. 33; AIEL, Nr 6588, s. 23; AIEL, Nr 6599, s. 19; AIEL, Nr 6603, s. 16; AIEL, Nr 6607, s. 18; AIEL, Nr 6613, s. 13; AIEL, Nr 6618, s. 18; AIEL, Nr 6624, s. 27; AIEL, Nr 6629, s. 17; AIEL, Nr 6633, s. 19; AIEL, Nr 6637, s. 16; AIEL, Nr 6640, s. 22; AIEL, Nr 6646, s. 18; AIEL, Nr 6651, s. 26; AIEL, Nr 6661, s. 15; AIEL, Nr 6697, s. 15b; Acta Tribunalis Archidioecesis Lodziensis, Nr 6692, s. 15; ATAL, Nr 6803, s. 23; ATAL, Nr 6824, s. 15; ATAL, Nr 6933, s. 15; ATAL, Nr 6984, s. 22.

⁸ Por. A. Dzięga, dz.cyt., s. 31.

⁹ Por. M. Greszata, *Litispendencia w procesie kanonicznym*, Lublin 2003, s. 179.

¹⁰ Por. kan. 1678 § 1 KPK.

¹¹ Por. kan. 1533 KPK.

¹² Por. A. Wójcik, *Rola aktywności obrońcy węzła małżeńskiego w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, w: *Urzędy sądowe – Władza i służba. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 11–12 października 2004 r.*, pod red. T. Rozkruta, Tarnów 2005, s. 96.

ruje, że bardzo często trybunały kościelne korzystają z utartych, określonych wzorów pytań czy zagadnień¹³. Taka jednak postawa obrońcy wskazuje ewidentnie na jego bierność. Nadto nie ma ona nic wspólnego z zaangażowaniem obrońcy w poznanie prawdy, do czego zmierza cały proces małżeński.

Co do charakteru pytań, to kodeks nie podaje szczegółowych wytycznych. W kan. 1565 § 1 KPK Prawodawca podtrzymał zasadę utajnienia pytań, zanim zostaną one postawione¹⁴.

Akta Trybunału w Łodzi dostarczają cennych uwag na temat tworzenia i stawiania pytań przez obrońców wężła. Tak się składa, że w analizowanych sprawach pytania dla stron zawsze układał defensor. Każdy z obrońców, jak można zauważyć, miał swój sposób konstruowania pytań, czy może lepiej zagadnień, co do których strony miały być przesłuchane. I tak jako przykład, pytania składały się najczęściej z dwóch części. Pierwsza – ogólna (*generalia*) – zakładała przedstawienie tożsamości zeznającego i jego stosunku do wiary, praktyki religijnej. Druga część to już pytania szczegółowe (*specialia*) dotyczące relacji pomiędzy stronami zarówno przed jak i po zawarciu małżeństwa. Obrońca w tych pytaniach zatrzymywał się także nad tematyką samej zgody na to małżeństwo (intencji) i wiedzy o małżeństwie. Druga część była zmienna. Zależała przede wszystkim od tytułu (tytułów), z jakiego toczyła się sprawa. W aktach Trybunału w Łodzi można odnaleźć różne tytuły nieważności małżeństwa, a co za tym idzie różne pytania, czy też tezy.

Po zakończeniu przesłuchania oraz po jego spisaniu protokołów winien być podpisany przez świadka, sędziego i notariusza¹⁵. Nie ma w tym miejscu mowy o obowiązku podpisania protokołu zeznań przez obrońcę. W Trybunale w Łodzi z badanych akt wynika, że sprawy w przeważającej większości były i tak podpisane przez obrońcę wężła biorącego udział w sprawie. Do wyjątków należą te niepodpisane¹⁶.

Zasadniczo przesłuchanie odbywa się tylko raz. W uzasadnionych wypadkach jednak istnieje możliwość przesłuchania osób już przesłuchanych. Odbywa się ono na żądanie strony bądź z urzędu, jeżeli sędzia uzna to za konieczne lub korzystne, przy czym nie zachodzi żadne niebezpieczeństwo zмовы lub przekupstwa¹⁷. Taka sytuacja miała także miejsce w jednej ze spraw w Trybunale w Łodzi o sygnaturze Nr 6208. Obrońca wężła w tej sprawie, przygotowywał pytania na konfrontacje stron zarządzoną przez przewodniczącego kolegium sędziowskiego.

¹³ Por. G. Leszczyński, dz.cyt., s. 56–57.

¹⁴ Por. kan. 1565 § 1 KPK: „Pytań nie wolno podawać wcześniej świadkom do wiadomości”.

¹⁵ Por. kan. 1569 § 1 KPK.

¹⁶ Por. AIEL, Nr 6558; AIEL, Nr 6559; AIEL, Nr 6568; AIEL, Nr 6599; AIEL, Nr 6624; AIEL, Nr 6633; AIEL, Nr 6656; AIEL, Nr 6667.

¹⁷ Por. kan. 1570 KPK.

Kolejnym środkiem dowodowym wykorzystywanym w procesie jest dowód z dokumentów. W procesach kanonicznych dopuszcza się wszelkiego rodzaju dokumenty pisane, które Prawodawca podzielił na publiczne i prywatne¹⁸.

Zgodnie z generalnym obowiązkiem obrońcy węzła w procesie, jakim jest proponowanie i przedstawienie wszystkiego, co może być przytoczone przeciw nieważności małżeństwa, ma on możliwość a zarazem obowiązek przedłożenia stosownych dokumentów świadczących na rzecz ważności małżeństwa, jeśli tylko takie istnieją¹⁹. Obrońca ma także możliwość zapoznania się ze złożonymi dokumentami w kancelarii sądu. W ten sposób może on ustosunkować się do ich treści²⁰.

W aktach Trybunału Diecezji Łódzkiej w omawianym okresie nie znalazłem żadnych dokumentów przedstawionych przez obrońcę węzła małżeńskiego.

Dowód ze świadków to następny przykład środka dowodowego. Rola obrońcy węzła na etapie przesłuchania świadków zasadniczo nie różni się od wcześniej już omawianego przesłuchania stron. W przeciwieństwie do stron, obrońca węzła może uczestniczyć w przesłuchaniu świadków²¹. Obrońca węzła, który jest obecny podczas przesłuchania może także zadawać świadkowi pytania, które nie zostały uwzględnione wcześniej w przygotowanych zagadnieniach. Powinien jednak je przedstawić najpierw sędziemu lub jego zastępcy, aby sam je postawił²². W przypadku obrońców z Trybunału w Łodzi to również i na tym etapie procesu brali oni czynny udział. W każdej sprawie układali pytania dla świadków²³. Były one podzielone także na dwie części: ogólną i szczegółową.

¹⁸ Por. kan. 1539 KPK.

¹⁹ Por. kan. 1539 KPK.

²⁰ Por. kan. 1678 § 1 KPK.

²¹ Por. kan. 1559 KPK; kan. 1678 § 1 KPK.

²² Por. kan. 1561 KPK.

²³ Por. AIEL, Nr 6250, s. 45; AIEL, Nr 6251, s. 61–62; AIEL, Nr 6258, s. 53; AIEL, Nr 6263, s. 56; AIEL, Nr 6267, s. 47–48; AIEL, Nr 6269, s. 53; AIEL, Nr 6276, s. 47; AIEL, Nr 6277, s. 48; AIEL, Nr 6287, s. 41; AIEL, Nr 6288, s. 54; AIEL, Nr 6293, s. 54; AIEL, Nr 6295, s. 41; AIEL, Nr 6305, s. 65; AIEL, Nr 6309, s. 38; AIEL, Nr 6314, s. 53; AIEL, Nr 6316, s. 49; AIEL, Nr 6317, s. 41; AIEL, Nr 6323, s. 42; AIEL, Nr 6326, s. 46; AIEL, Nr 6331, s. 41; AIEL, Nr 6334, s. 39; AIEL, Nr 6337, s. 41; AIEL, Nr 6340, s. 44; AIEL, Nr 6348, s. 51; AIEL, Nr 6350, s. 56; AIEL, Nr 6354, s. 47; AIEL, Nr 6360, s. 40; AIEL, Nr 6365, s. 48; AIEL, Nr 6369, s. 46; AIEL, Nr 6374, s. 59; AIEL, Nr 6377, s. 43; AIEL, Nr 6383, s. 45; AIEL, Nr 6389, s. 51; AIEL, Nr 6395, s. 60; AIEL, Nr 6397, s. 44; AIEL, Nr 6400, s. 53; AIEL, Nr 6401, s. 51; AIEL, Nr 6417, s. 43–44; AIEL, Nr 6422, s. 41; AIEL, Nr 6425, s. 44; AIEL, Nr 6431, s. 74; AIEL, Nr 6432, s. 50; AIEL, Nr 6435, s. 52; AIEL, Nr 6436, s. 53; AIEL, Nr 6440, s. 96; AIEL, Nr 6443, s. 40; AIEL, Nr 6454, s. 49; AIEL, Nr 6460, s. 42; AIEL, Nr 6467, s. 46; AIEL, Nr 6471, s. 47–48; AIEL, Nr 6486, s. 47–48; AIEL, Nr 6490, s. 52; AIEL, Nr 6496, s. 53–54; AIEL, Nr 6497, s. 43; AIEL, Nr 6500, s. 41; AIEL, Nr 6507, s. 60–61; AIEL, Nr 6512, s. 43; AIEL, Nr 6517, s. 39; AIEL, Nr 6523, s. 56–57; AIEL, Nr 6525, s. 42–43; AIEL, Nr 6531, s. 61; AIEL, Nr 6535, s. 40; AIEL, Nr 6538, s. 47–48; AIEL, Nr 6542, s. 54–55; AIEL, Nr 6548, s. 47–48; AIEL, Nr 6553, s. 44–45; AIEL, Nr 6559, s. 33–34; AIEL, Nr 6561, s. 57–58; AIEL, Nr 6568, s. 49–50; AIEL, Nr 6574, s. 44–45; AIEL, Nr 6580, s. 68–69; AIEL, Nr 6583, s. 57–58; AIEL, Nr 6588, s. 51–52; AIEL, Nr 6599, s. 30–31; AIEL, Nr 6603, s. 29–31; AIEL, Nr 6607, s. 38–39; AIEL, Nr 6613, s. 26–27; AIEL, Nr 6618, s. 29–30;

Zgodnie z kan. 1574 KPK z pomocy biegłych należy skorzystać, ilekroć na podstawie nakazu prawa lub sędziego jest konieczne ich przesłuchanie i opinia, oparte na doświadczeniu lub wiedzy w celu potwierdzenia jakiegoś faktu lub poznania prawdziwej natury jakiejś rzeczy. Co do procesu małżeńskiego Prawodawca podał szczegółową normę, zawartą w kan. 1680 KPK. Czytamy tutaj, iż w sprawach dotyczących impotencji lub braku zgody spowodowanej chorobą umysłową, sędzia powinien skorzystać z pomocy jednego lub kilku biegłych, chyba że z okoliczności wyraźnie wynika, że jest to bezużyteczne. Chodzi więc o fakty (impotencja, choroba umysłowa), których istnienie i natura, a zwłaszcza stopień ciężkości i ich wpływ na rozum i wolę, gdy idzie o zaburzenia psychiczne i psychoseksualne, mogą być ocenione adekwatnie jedynie z pomocą nauk szczegółowych²⁴.

Czynności obrońcy związane z gromadzeniem dowodów pochodzących od biegłych, jak zauważa Jan Paweł II, stają się w procesie małżeńskim szczególnie istotne²⁵. Związane są one przede wszystkim z relacją między przedstawioną przez biegłego ekspertyzą a kanonicznym rozumieniem pojęć impotencji i tak często występującej w trybunałach kościelnych tytułami zawartymi w kan. 1095 KPK. Obrońca wężła dysponuje prawem przedstawienia sędziemu propozycji tematów, co do których ma się wypowiedzieć biegły²⁶. Jest to istotne prawo, albowiem stoi ono na straży dążenia do poznania prawdy w świetle nauki Kościoła o małżeństwie. Obowiązkiem obrońcy jest przede wszystkim, w interesie prawdy obiektywnej, troszczyć się o to, aby pytania kierowane do biegłego były sformułowane w sposób jasny i dotyczyły analizowanej sprawy, tak aby została zachowana jego kompetencja oraz, aby nie oczekiwano od biegłego odpowiedzi w materii kanonicznej²⁷.

Obrońca ma za zadanie czuwać, aby opinia biegłego nawiązywała do antropologii chrześcijańskiej, a w razie jakichkolwiek błędów czy nadużyć interpretacyjnych winien je wskazać sędziemu. W ten sposób zabezpiecza dobro małżeństwa²⁸.

Analiza tekstów akt wykazała, że obrońcy wężła układali również pytania dla biegłych powołanych w sprawach o nieważność małżeństwa, którzy już wcześniej przygotowali swoje opinie lekarskie. Jako przykład należy wskazać, iż obrońca wężła małżeńskiego w sprawie nr 6267 przedłożył swoje pytania.

AIEL, Nr 6624, s. 38–39; AIEL, Nr 6629, s. 28–29; AIEL, Nr 6633, s. 31–32; AIEL, Nr 6640, s. 41–42; AIEL, Nr 6651, s. 35–36; AIEL, Nr 6661, s. 30–33a; AIEL, Nr 6697, s. 29–32; ATAL, Nr 6739, s. 37–38; ATAL, Nr 6835, s. 38–39; ATAL, Nr 6863, s. 36–37; ATAL, Nr 6869; ATAL, Nr 6947, s. 36–37; ATAL, Nr 6969, s. 38–39.

²⁴ Por. *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, pod red. J. Krukowskiego, t. 5, Poznań 2007, s. 349.

²⁵ Por. Ioannes paulus II, *Ad Romanae Rotae Auditores simul cum officialibus et advocatis coram admissos, anno forensi ineunte (die 25.01.1988)*, AAS 80 (1988), nr 3.

²⁶ Por. kan. 1577 § 1 KPK.

²⁷ T. Rozkrut, *Jan Paweł II do Roty Rzymskiej (1979–2003)*, Tarnów 2003, s. 129.

²⁸ Por. Ioannes paulus II, dz.cyt., nr 10.

3. FAZA PUBLIKACJI AKT I DYSKUSJI NAD SPRAWĄ

Po zebraniu dowodów, a przed dyskusją sprawy, sędzia powinien dokonać publikacji akt, czyli dać możliwość stronom i ich adwokatom, by przejrzyli akta sprawy²⁹.

Ogłoszenie akt procesowych powinno nastąpić dopiero wtedy, gdy sprawa będzie dostatecznie przygotowana do rozstrzygnięcia. Oczywiście ta czynność należy do istotnych czynności sądowych, stąd też pominięcie jej spowodowałoby nieważność wyroku. Co się tyczy obrońcy węzła, to jak zostało to już powiedziane, ma on prawo wglądu w akta na każdym stadium procesu. Niemniej wezwanie go przed zamknięciem postępowania dowodowego wydaje się bardzo użyteczne. Obrońca ma bowiem prawo zażądać nowego postępowania dowodowego³⁰. Może to bowiem uchronić trybunał od konieczności wznawiania instrukcji, gdyby dopiero przed wyrokiem obrońca węzła, wcześniej nie powiadomiony, że sąd przystępuje do zamknięcia instrukcji, zażądał dodatkowego postępowania dowodowego³¹. Zgodnie z kan. 1598 § 2 KPK, na skutek przejrzenia akt, strony i obrońca węzła mogą przedstawić nowe wnioski dowodowe w celu uzupełnienia instrukcji sprawy.

Akta Trybunału w Łodzi bardzo dokładnie ukazują ten moment procesu. W każdej sprawie znajduje się zapytanie Trybunału skierowane do obrońcy węzła małżeńskiego, czy można przystąpić do publikacji akt. Najczęściej występuje ono w następującej formie: „Sąd Kościelny Diecezji Łódzkiej uprzejmie zapytuje Przewielebnego Księdza jako Obrońcę Węzła Małżeńskiego, czy w sprawie o stwierdzenie nieważności małżeństwa ... można przystąpić do publikacji akt, czy też należy w dalszym ciągu zmierzać do uzupełnienia materiału dowodowego”³² albo też „Sąd (a później Trybunał) Archidiecezji Łódzkiej uprzejmie prosi o zaję-

²⁹ Por. kan. 1598 KPK.

³⁰ Por. G. Leszczyński, dz.cyt., s. 58.

³¹ Por. A. Dzięga, dz.cyt., s. 35.

³² Por. AIEL, Nr 6213, s. 75; AIEL, Nr 6219, s. 101 i 133; AIEL, Nr 6236, s. 72; AIEL, Nr 6237, s. 74; AIEL, Nr 6243, s. 107; AIEL, Nr 6244, s. 90; AIEL, Nr 6250, s. 65; AIEL, Nr 6251, s. 108; AIEL, Nr 6258, s. 91; AIEL, Nr 6263, s. 101; AIEL, Nr 6267, s. 87; AIEL, Nr 6269, s. 87; AIEL, Nr 6276, s. 77; AIEL, Nr 6277, s. 70; AIEL, Nr 6287, s. 88; AIEL, Nr 6288, s. 93; AIEL, Nr 6295, s. 75; AIEL, Nr 6305, s. 88; AIEL, Nr 6309, s. 62; AIEL, Nr 6314, s. 78; AIEL, Nr 6316, s. 67; AIEL, Nr 6317, s. 81; AIEL, Nr 6323, s. 86; AIEL, Nr 6326, s. 63; AIEL, Nr 6331, s. 68; AIEL, Nr 6334, s. 66; AIEL, Nr 6337, s. 69; AIEL, Nr 6340, s. 60; AIEL, Nr 6348, s. 87; AIEL, Nr 6350, s. 79; AIEL, Nr 6354, s. 72; AIEL, Nr 6360, s. 62; AIEL, Nr 6365, s. 71; AIEL, Nr 6369, s. 71; AIEL, Nr 6374, s. 76; AIEL, Nr 6377, s. 67; AIEL, Nr 6383, s. 76; AIEL, Nr 6389, s. 73; AIEL, Nr 6395, s. 86; AIEL, Nr 6397, s. 74; AIEL, Nr 6400, s. 80 i 105; AIEL, Nr 6401, s. 93; AIEL, Nr 6417, s. 74; AIEL, Nr 6422, s. 58; AIEL, Nr 6425, s. 73; AIEL, Nr 6431, s. 97; AIEL, Nr 6432, s. 75; AIEL, Nr 6435, s. 68; AIEL, Nr 6436, s. 82; AIEL, Nr 6443, s. 51; AIEL, Nr 6467, s. 73.

cie stanowiska w sprawie publikacji akt spraw małżeństwa ...”³³. W odpowiedzi defensor przedkładał pismo o takiej treści: „Uprzejmie powiadamiam Sąd Kościelny Diecezji Łódzkiej, że po zapoznaniu się z aktami sprawy o stwierdzenie nieważności małżeństwa ... nie zamierzam zgłaszać dalszych wniosków. Można przystąpić do publikacji akt sprawy”³⁴ albo „Uprzejmie zawiadamiam Sąd (potem Trybunał) Archidiecezji Łódzkiej, że po zapoznaniu się z aktami sprawy o stwierdzenie nieważności małżeństwa ... nie zgłaszam dalszych wniosków. Proszę przystąpić do publikacji akt sprawy”³⁵. W aktach sądowych omawianego okresu nie znajdujemy żadnego przypadku, w którym obrońca węzła małżeńskiego prosiłby Sąd o uzupełnienie instrukcji dowodowej.

Znacznie ważniejsza od interwencji obrońcy węzła małżeńskiego w sprawie publikacji akt jest jego interwencja w momencie dyskusji sprawy. Czynność tę obrońca podejmuje po zamknięciu postępowania dowodowego³⁶. Po zamknięciu postępowania dowodowego sędzia powinien wyznaczyć odpowiedni okres na przedstawienie obron lub uwag³⁷.

³³ Por. AIEL, Nr 6440, s. 107; AIEL, Nr 6454, s. 95; AIEL, Nr 6460, s. 64; AIEL, Nr 6471, s. 78; AIEL, Nr 6480, s. 57; AIEL, Nr 6486, s. 79; AIEL, Nr 6490, s. 81; AIEL, Nr 6496, s. 69; AIEL, Nr 6497, s. 89; AIEL, Nr 6500, s. 57; AIEL, Nr 6512, s. 79; AIEL, Nr 6517, s. 60; AIEL, Nr 6523, s. 96; AIEL, Nr 6525, s. 66; AIEL, Nr 6531, s. 69; AIEL, Nr 6535, s. 101 i 118; AIEL, Nr 6538, s. 72; AIEL, Nr 6542, s. 92; AIEL, Nr 6548, s. 69; AIEL, Nr 6553, s. 63; AIEL, Nr 6559, s. 56; AIEL, Nr 6561, s. 78a; AIEL, Nr 6568, s. 68; AIEL, Nr 6574, s. 74; AIEL, Nr 6580, s. 134; AIEL, Nr 6583, s. 77; AIEL, Nr 6588, s. 89; AIEL, Nr 6599, s. 73; AIEL, Nr 6607, s. 62; AIEL, Nr 6618, s. 45; AIEL, Nr 6629, s. 40a; AIEL, Nr 6651, s. 73; AIEL, Nr 6661, s. 80.

³⁴ Por. AIEL, Nr 6213, s. 76; AIEL, Nr 6219, s. 102 i 134; AIEL, Nr 6236, s. 73; AIEL, Nr 6237, s. 75; AIEL, Nr 6243, s. 108; AIEL, Nr 6244, s. 91; AIEL, Nr 6250, s. 66; AIEL, Nr 6251, s. 109; AIEL, Nr 6258, s. 92; AIEL, Nr 6263, s. 102; AIEL, Nr 6267, s. 88; AIEL, Nr 6269, s. 89; AIEL, Nr 6276, s. 78; AIEL, Nr 6277, s. 71; AIEL, Nr 6287, s. 89; AIEL, Nr 6288, s. 94; AIEL, Nr 6295, s. 76; AIEL, Nr 6305, s. 89; AIEL, Nr 6309, s. 63; AIEL, Nr 6314, s. 79; AIEL, Nr 6316, s. 68; AIEL, Nr 6317, s. 82; AIEL, Nr 6323, s. 87; AIEL, Nr 6326, s. 64; AIEL, Nr 6331, s. 69; AIEL, Nr 6334, s. 67; AIEL, Nr 6337, s. 70; AIEL, Nr 6340, s. 61; AIEL, Nr 6348, s. 88; AIEL, Nr 6350, s. 80; AIEL, Nr 6354, s. 73; AIEL, Nr 6360, s. 63; AIEL, Nr 6365, s. 72; AIEL, Nr 6369, s. 72; AIEL, Nr 6374, s. 77; AIEL, Nr 6377, s. 68; AIEL, Nr 6383, s. 77; AIEL, Nr 6389, s. 74; AIEL, Nr 6395, s. 87; AIEL, Nr 6397, s. 75; AIEL, Nr 6400, s. 81 i 106; AIEL, Nr 6401, s. 94; AIEL, Nr 6417, s. 75; AIEL, Nr 6422, s. 59; AIEL, Nr 6425, s. 74; AIEL, Nr 6431, s. 98; AIEL, Nr 6432, s. 76; AIEL, Nr 6435, s. 69; AIEL, Nr 6436, s. 83; AIEL, Nr 6443, s. 52; AIEL, Nr 6467, s. 74.

³⁵ Por. AIEL, Nr 6440, s. 108; AIEL, Nr 6454, s. 96; AIEL, Nr 6460, s. 65; AIEL, Nr 6471, s. 79; AIEL, Nr 6480, s. 58; AIEL, Nr 6486, s. 80; AIEL, Nr 6490, s. 82; AIEL, Nr 6496, s. 70; AIEL, Nr 6497, s. 90; AIEL, Nr 6500, s. 58; AIEL, Nr 6512, s. 80; AIEL, Nr 6517, s. 61; AIEL, Nr 6523, s. 97; AIEL, Nr 6525, s. 67; AIEL, Nr 6531, s. 70; AIEL, Nr 6535, s. 102 i 119; AIEL, Nr 6538, s. 73; AIEL, Nr 6542, s. 93; AIEL, Nr 6548, s. 70; AIEL, Nr 6553, s. 64; AIEL, Nr 6559, s. 57; AIEL, Nr 6561, s. 79; AIEL, Nr 6568, s. 69; AIEL, Nr 6574, s. 75; AIEL, Nr 6580, s. 135; AIEL, Nr 6583, s. 78; AIEL, Nr 6588, s. 90; AIEL, Nr 6599, s. 74; AIEL, Nr 6607, s. 63; AIEL, Nr 6618, s. 46; AIEL, Nr 6629, s. 40b; AIEL, Nr 6633, s. 52a; AIEL, Nr 6651, s. 74.

³⁶ Por. kan. 1599 KPK.

³⁷ Por. kan. 1601 KPK.

Obrona to przedwyrokowe pismo obrończe strony, sporządzone przez nią lub jej adwokata, w którym jeszcze raz przedstawia ona swoje stanowisko w celu uzyskania korzystnego dla siebie wyroku³⁸. Uwagi przedwyrokowe zawsze musi sporządzić obrońca węzła, przedstawiając swoje urzędowe stanowisko co do formuły wątpliwości. Jest to jego uprawnienie i bezwzględny obowiązek³⁹. Obrony i uwagi powinny być sporządzone na piśmie, chyba że sędzia, za zgodą stron, uzna za wystarczające ustną dyskusję wobec zasiadającego trybunału⁴⁰. Wtedy to podczas takiej dyskusji winien być obecny notariusz, aby mógł zaprotokołować na prośbę sędziego lub na wniosek strony, lub obrońcy węzła, po uprzednim uzyskaniu zgody od sędziego, o czym była dyskusja oraz odpowiednie wnioski⁴¹. Kanon 1602 § 3 KPK stanowi, że co do obszerności pism obrończych, liczby egzemplarzy i tym podobnych szczegółów, należy zachować zarządzenia trybunału. Mogą to być regulacje ogólne wydane przez biskupa lub oficjała albo decyzje sędziego w poszczególnych przypadkach⁴². Sam układ uwag przedwyrokowych może być podobny do układu wyroku⁴³.

Jeśli chodzi o treść, zawartość uwag przedwyrokowych, to obrońca winien w nich zająć zdecydowane stanowisko co do ważności małżeństwa, w stosunku do którego toczy się proces. Wszak zgodnie z kan. 1432 KPK obowiązkiem obrońcy węzła jest proponowanie i przedstawianie tego wszystkiego, co w sposób rozumny może być przytoczone przeciw nieważności małżeństwa. Obrońca winien zając zdecydowane stanowisko, przedstawiając fakty i argumenty, które świadczą jego zdaniem o ważności małżeństwa⁴⁴. Jednakże w kwestii stanowiska obrońcy w uwagach przedwyrokowych, gdy ważność małżeństwa rzeczywiście można podać w wątpliwość, znajdziemy wśród kanonistów różne zdania. I tak jedni kanoniści twierdzą, że jeśli obrońca węzła po przeprowadzeniu analizy akt spraw widzi, że w zasadzie nie ma istotnych argumentów za ważnością małżeństwa, może zrezygnować z prawa głosu. Oznacza to jednak *de facto* przyznanie, iż nie zauważa on żadnych argumentów za ważnością małżeństwa. W ten sposób obro-

³⁸ Por. *Komentarz do Kodeksu...*, s. 262.

³⁹ Por. W. Wenz, P. Wróblewski, *Urząd obrońcy węzła i procesowe decyzje sędziego na etapie wyrokowania. Zagadnienia wybrane z procesu o nieważność małżeństwa*, Wrocław 2007, s. 102: „sporządzenie uwag przedwyrokowych, będących „specjalistyczną” opinią sformułowaną przez podmiot stający na straży dotarcia do prawdy obiektywnej, przynależy tylko i wyłącznie obrońcy węzła, ewentualnie rzecznikowi sprawiedliwości występującemu w procesie”.

⁴⁰ Por. kan. 1602 § 1 KPK.

⁴¹ Por. kan. 1605 KPK.

⁴² Por. *Komentarz do Kodeksu...*, s. 263.

⁴³ Por. F. D’Ostilio, *Prontuario del Codice di Diritto Canonico. Tavole sinottiche*, Città del Vaticano (b.r.w.), s. 566.

⁴⁴ Por. G. Leszczyński, dz.cyt., s. 58.

na nie byłaby racjonalna⁴⁵. S. Paździor stwierdza, iż w takim przypadku obrońca powinien w swoich uwagach podać, że podczas analizy akt sprawy nie znalazł nic, co mógłby przytoczyć przeciw nieważności małżeństwa⁴⁶. A. Dziega proponuje, iż można napisać, że nie zauważa się w aktach sprawy argumentów, które roztropnie można wskazać przeciwko orzeczeniu nieważności małżeństwa⁴⁷.

Zdaniem innych kanonistów, gdy przeświadczenie obrońcy o ważności małżeństwa nie jest pewne, może on na końcu swoich uwag zdać się na sprawiedliwość sądu⁴⁸. Nie może jednak zupełnie niczego nie wykazać. Zdaniem G. Leszczyńskiego powinien on starać się, nawet jeśli jest przekonany o nieważności małżeństwa, wskazać te argumenty, które przynajmniej podają w wątpliwość wiarygodność dowodową poszczególnych faktów⁴⁹. Pamiętać należy, iż obrońca występuje przecież w procesie w imieniu Kościoła, upominając się o dobro publiczne Kościoła, którym jest ważność związku małżeńskiego. Dlatego też przysługuje mu prawo zabrania głosu jako ostatniemu, zanim akta sprawy zostaną przekazane sędziom do wydrokowania⁵⁰. Obrońca niejednokrotnie bowiem staje w procesie po drugiej stronie w opozycji do stron, kiedy to obydwie strony starają się wykazać nieważność zawartego małżeństwa, bądź strona pozwana nie bierze udziału w procesie. Tym samym obrońca wężła staje się swoistą przeciwwagą jednostronnych zeznań stron i świadków⁵¹. Pełni także ważną rolę w stosunku do biegłego, jeśli bierze udział w sprawie. Obrońca musi umieć poprawnie ocenić opinie, o ile są niekorzystne dla wężła, i wskazać w porę sędziemu ryzyko ich niepoprawnej interpretacji, korzystając z przywołanego już prawa do repliki⁵².

Uwagi przedwyrokowe znajdujące się w aktach Trybunału w Łodzi mają bardzo różnorodny charakter. Podaję wszystkie możliwe przykłady, które wcześniej zostały już przedstawione w formie teoretycznej. A zatem znajdziemy w nich dokładną analizę materiału zgromadzonego w sprawie. Najczęściej uwagi podzielone były na kilka części: stan sprawy⁵³, stan prawny, stan faktyczny. Przy

⁴⁵ Por. A. Dziega, dz.cyt., s. 36; M. Greszata, *Z dyskusji nad zadaniem obrońcy wężła*, „Prawo, Administracja, Kościół”, nr 1 (5) 2001, s. 165–166; T. Pieronek, *Udział obrońcy wężła w procesie małżeńskim*, „Kościół i Prawo” 6 (1989), s. 98.

⁴⁶ Por. S. Paździor, *Sędziowska ocena uwag przedwyrokowych obrońcy wężła małżeńskiego*, w: *Kościelne Prawo Procesowe...*, s. 42–45.

⁴⁷ Por. A. Dziega, dz.cyt., s. 38.

⁴⁸ Por. G. Leszczyński, dz.cyt., s. 58; W. Wenz, P. Wróblewski, dz.cyt., s. 116–117.

⁴⁹ Tamże, s. 59; Por. E. Szafronowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 4, Warszawa 1986, s. 394.

⁵⁰ Por. kan. 1603 § 3 KPK.

⁵¹ Por. G. Leszczyński, dz.cyt., s. 59.

⁵² Por. T. Rozkrut, *Zagadnienia procesowe w przemówieniach rotalnych Jana Pawła II*, w: *Urzędy sądowe...*, s. 122.

⁵³ Por. ATAL, Nr 6667, s. 52; AIEL, Nr 6568, s. 85–87; AIEL, Nr 6574, s. 84–85; AIEL, Nr 6613, s. 56–59; AIEL, Nr 6624, s. 64–65; AIEL, Nr 6633, s. 55–57; ATAL, Nr 6739, s. 93; ATAL, Nr 6947, s. 62.

takim układzie obrońca mógł poddać bardzo szczegółowej analizie wszystkie dowody, będące w aktach.

Kolejnym punktem była część prawna (*in iure*). W tym miejscu obrońcy przedkładali rozumienie i pojmowanie konkretnych tytułów, z jakich prowadzona była sprawa oparta na nauczaniu papieży, komentarzach prawnych do norm kodeksowych czy też jurysprudencji rotalnej⁵⁴.

Część trzecia uwag przedwyrokowych to przedstawienie stanu faktycznego, czyli odniesienie się obrońcy do konkretnych środków dowodowych znajdujących się w aktach. Odniesienie to ma oczywiście charakter obrończy. Obrońcy Trybunału w Łodzi starali się z akt sprawy wydobyć to, co przemawiało za ważnością małżeństwa bądź podważało zasadność wniesionej prośby⁵⁵. Dobrym przykładem pracy obrońcy są uwagi ze sprawy Nr 6417, w których autor dowodzi, iż sam powód zaprzecza własnym twierdzeniom ze skargi powodowej: „Strona powodowa w sposób bezwzględny, drastyczny obnaża tajemnice małżeńskiej alkowy. Nie zdaje sobie sprawy, że w ten sposób obala swoje oskarżenia, przyznaje słuszność twierdzeniu pozwanego”⁵⁶.

W kontekście badania uwag przedwyrokowych warte omówienia są również opinie poszczególnych obrońców przedstawione już na sam koniec ich *anima-*

⁵⁴ W sprawie o stwierdzenie nieważności małżeństwa nr 6697 obrońca T. Gałkowski pisze: „Istota małżeństwa polega na »głębokiej wspólnocie życia i miłości«. Ta wspólnota zakłada zdolność do wzajemnego oddania się i przyjęcia, dzięki którym wzajemna miłość małżonków wyraża się, rozwija i dojrzewa (GS 50), i poprzez którą małżonkowie »wielkodusznie dzielą między sobą wszystko, bez niesprawiedliwych wyjątków i egoistycznych rachub« (HV 9). Sprzeciwia się temu egoizm, szukanie siebie, tendencje do panowania i rządzenia, samolubstwo, brak tolerancji. Zdolność do podjęcia obowiązków małżeńskich oznacza zdolność oddania się drugiej osobie tak w sferze fizycznej, jak i duchowej przy zachowaniu autonomii i godności osób, a więc zdolność do przewyżczania własnego egoizmu oraz do dostrzegania wzajemnych niedostatków, zdolność do akceptacji drugiego człowieka oraz do zrozumienia jego cech i upodobań, zdolność do szanowania odrębnego zdania i do ustępstw w sytuacjach konfliktowych, czyli zdolność do wyjścia poza własny świat”.

Obrońca węzła małżeńskiego D. Markiewicz w sprawie nr 6295 analizuje natomiast rozumienie zgody małżeńskiej: „Zezwolenie pozorne, czyli udane, polega więc na tym, że strona zawierająca małżeństwo zewnętrznie wyraża należycie zgodę, wewnętrznie zaś nie ma tej zgody. Brak wewnętrznej zgody zachodzi wtedy, gdy jedna lub obie strony w sposób pozytywny wykluczają: samo małżeństwo; wszelkie prawo do małżeńskiego pożycia; istotny przymiot małżeństwa. Jak wiemy do istotnych przymiotów małżeństwa zalicza się jedność i nierozzerwalność (kan. 1056). Wykluczenie więc wyraźnym aktem woli jedności, czyli wierności małżeńskiej, albo trwałości, czyli nierozzerwalności małżeństwa, powoduje nieważność tego małżeństwa (kan. 1101 § 2). Aby jednak można uznać małżeństwo za nieważne z tytułu pozornego zezwolenia spowodowanego wykluczeniem istotnego przymiotu musi być udowodniony fakt wykluczenia takiego przymiotu. Jest to sprawa trudna z uwagi na to, że dotyczy wewnętrznych postanowień człowieka. Musimy pamiętać poza tym, że za ważnością małżeństwa przemawiają dwa domniemania prawne, mianowicie z kan. 1060 i 1101 § 1, których nie można inaczej obalić, jak tylko przez dostarczenie pewnych dowodów”.

⁵⁵ Por. AIEL, Nr 6436, s. 92; AIEL, Nr 6454, s. 105; AIEL, Nr 6583, s. 86–88; AIEL, Nr 6593, s. 13–137; AIEL, Nr 6599, s. 93–95; ATAL, Nr 6803, s. 84–86; ATAL, Nr 6869, s. 56.

⁵⁶ Zob. AIEL, Nr 6417, s. 84. Por. także: AIEL, Nr 6408, s. 119–121.

dversiones. Stanowią one bowiem kwintesencję omówionego materiału i niejednokrotnie zawierają prośbę do Trybunału. Ewenementem w skali wszystkich przebadanych akt są uwagi przedwyrokowe jednego z obrońców węzła małżeńskiego w sprawie Nr 6277. Obrońca ten pisze na koniec swoich uwag: „Stwierdzenie tych przeszkód zrywających małżeństwo katolickie jest niewątpliwe. Nie widzę żadnych okoliczności przemawiających za ważnością tego małżeństwa. Nie zgłaszam też żadnych zastrzeżeń”⁵⁷. Jest to zatem przykład szczególny. Na podstawie tej ilustracji widać, że w tym przypadku obrońca, uznając, iż nie ma argumentów za ważnością małżeństwa, zdał się na sprawiedliwość Sądu, stwierdzając jednoznacznie, że prawda o danym małżeństwie jest najważniejsza, nie zaś obrona ważności małżeństwa za wszelką cenę.

W innych sprawach można się spotkać z zupełnie przeciwnym zachowaniem obrońcy. I tak można odnaleźć prośbę o oddalenie powództwa⁵⁸. Obok niej w sprawach już mniej oczywistych, znajdujemy stwierdzenia, iż obrońca zdaje się na sprawiedliwość Sądu⁵⁹. W uwagach przedwyrokowych bardzo dokładnie widać wysiłek, jaki obrońca musi włożyć w studiowanie akt, aby wykazać fakty przemawiające za ważnością małżeństwa, a jednocześnie poszukiwać prawdy o małżeństwie. Jeden z obrońców tak konkluduje swoje uwagi: „Zeznania wszystkich świadków z najbliższej rodziny i kolegów są tej samej treści. Pochodzą z jednego źródła. Należy przyjrzeć się zebranemu materiałowi dowodowemu i wydobyć z niego istotę zagadnienia. Wszędzie jest mowa o szantażu. Co przez to chcieli powiedzieć i powód i za nim bezmyślnie świadkowie. Co to jest szantaż? [...] i tak kobieta, która zdobywała za wszelką cenę męża i to tego męża, poniżając się, nagle zostawia go z dzieckiem bez wieści. A przecież to był mąż upragniony, dobry, litościwy, poświęcający się. Gdzie tu leży prawda? Oto jest pytanie. I chyba kan. 1101 § 1 ma tu w pełni zastosowanie”⁶⁰. W innym miejscu ten sam obrońca podaje rzeczywiste powody rozpadu małżeństwa: „Ani jeden ze świadków powołanych przez powoda dla potwierdzenia prawdziwości zarzutów przeciw ważności jego małżeństwa z pozwaną nie zdołał tego uczynić. Rzecz chyba w tym, że strony zakochały się w sobie pierwszą młodzieńczą miłością, która szybko się skończyła, a młodzi małżon-

⁵⁷ Zob. AIEL, Nr 6277, s. 80.

⁵⁸ Por. AIEL, 6236, s. 82; AIEL, Nr 6276, s. 87; AIEL, Nr 6288, s. 103; AIEL, Nr 6326, s. 74; AIEL, Nr 6331, s. 88–89; AIEL, Nr 6348, s. 97–98.

⁵⁹ Por. AIEL, Nr 6250, s. 75: „Mając na uwadze kan. 1103 oraz fakt, że sakramenty są dla dobra ludzi, a nie odwrotnie, nie zgłaszam żadnych zastrzeżeń w tej sprawie i przyłączam się do stanowiska sędziów”; AIEL, Nr 6334, s. 76–77: „Wobec tego, że w aktach sprawy nie znajduję podstaw do kwestionowania wiarygodności zeznań stron i świadków, nie zgłaszam swoich uwag i zdaje się na sprawiedliwość sądu”; AIEL, Nr 6337, s. 79–80: „W sprawie zeznawało 6 świadków. Wszyscy oni potwierdzili skargę powoda. W tej sytuacji nie zgłaszam uwag przeciwko uznaniu małżeństwa ... za nieważne i zdaje się na sprawiedliwość Sądu”; ATAL, Nr 6763, s. 59; ATAL, Nr 6835, s. 101–102; ATAL, Nr 6859, s. 71–72; ATAL, Nr 6984, s. 56.

⁶⁰ Por. AIEL, Nr 6354, s. 81.

kowie nie byli zdolni poradzić sobie po otrzeźwieniu z euforii z szarzyzną codziennego dnia. I stąd ciągle nieporozumienia i wzajemne oskarżania się o niewierność i zdrady. I w końcu mieli siebie dosyć. W sądach cywilnych sytuacja taka jest określana jako »niezgodność charakterów« i wystarczy do orzeczenia rozwodu. Uprzejmie wnoszę o oddalenie sprawy ... *a limine* z powodu braku podstaw prawnych⁶¹.

Defensor vinculi w sprawie Nr 7002 tak kończy swoje uwagi przedwyrokowe: „Przedstawione powyżej uwagi nie pozwalają mi zająć zdecydowanego stanowiska co do braku podstaw w podjęciu przez powódkę sprawy o stwierdzenie nieważności jej małżeństwa”⁶².

Inny obrońca węzła małżeńskiego na koniec swoich uwag stawia pytania, które ma nadzieję, że Sąd rozwiąże: „Analiza akt sprawy nasuwa następujące pytania? Czy rzeczywiście miał miejsce podstęp ze strony pozwanego, skoro tylko powódka i powołani przez nią świadkowie o tym mówią, a w świetle ostatniej cytowanej wypowiedzi rodzi się wątpliwość, dlaczego powódka dostrzegając jakąś dolegliwość pozwanego mimo wszystko decyduje się na małżeństwo z nim? Wyeksponować należy także inne pytania: jak możliwe było odbywanie zasadniczej służby wojskowej przez pozwanego i to w pełnym wymiarze czasowym, mimo tak widocznej i uciążliwej dolegliwości? Na końcu stwierdzić należy także, że strony w momencie zawierania małżeństwa były pełnoletnie i zdawały sobie sprawę, czym jest małżeństwo katolickie? Przekazując Sądowi niniejsze uwagi, proszę o stwierdzenie czy rzeczywiście w tym wypadku miał miejsce podstęp, czyli rozmyślne działanie pozwanego w celu wyłudzenia zgody małżeńskiej na powódce i wydanie orzeczenia w oparciu o kan. 1098”⁶³. Na innym przykładzie również widać trudności z jakimi spotykają się na co dzień w swojej pracy obrońcy. Tenże defensor zauważa argumenty przemawiające zarówno za tezą powoda, jak i przeciw: „Zeznania świadków można podzielić na dwie grupy: potwierdzające tezę powoda oraz nie potwierdzające tezy powoda. Dziwne jednak może się wydawać to, że świadkowie powołani przez powoda potwierdzają jego tezę, natomiast świadkowie powołani przez pozwaną nie przedstawiają argumentów prowadzących do uznania tezy powoda. Czyżby istniała zmowa w tej sprawie? Uprzejmie proszę Prześwietny Trybunał o rozpatrzenie moich uwag”⁶⁴. W tych uwagach widać właśnie ewidentnie brak zajęcia konkretnego stanowiska w sprawie, co może nasuwać pytanie: czy obrońca zrobił wszystko, aby poznać prawdę o małżeństwie?

Konkludując tę fazę procesu, możemy stwierdzić, iż jest ona dla obrońcy węzła zadaniem bardzo ważnym. Podsumowuje ona bowiem wcześniejsze czynności

⁶¹ Por. AIEL, Nr 6397, s. 84–85.

⁶² Por. ATAL, Nr 7002, s. 57.

⁶³ Por. AIEL, Nr 6525, s. 96–98.

⁶⁴ Por. AIEL, Nr 6548, s. 78–80.

obrońcy i stanowi spoiwo łączące je do wydania wyroku. Uwagi opracowane przez obrońcę w sposób rzetelny i dokładny bez wątpienia są ważnym oparciem dla sędziego w wypracowaniu przez niego pewności moralnej co do konkretnego małżeństwa. Pozwalają one także dostrzec słabe punkty argumentacji stron, czy też świadków i biegłego⁶⁵.

4. FAZA PO WYDANIU WYROKU

Z chwilą ogłoszenia wyroku czynności procesowe obrońcy węzła małżeńskiego nie kończą się. Jak zauważa J. Huber, wyrok powinien być przekazany obrońcy węzła małżeńskiego. Pozwoli to zapoznać się obrońcy z uzasadnieniem decyzji podjętej przez sędziów. W konsekwencji może on wnieść skargę o nieważność wyroku albo złożyć apelację od wyroku⁶⁶.

W aktach Trybunału w Łodzi nie znajdujemy żadnych dokumentów świadczących o wniesieniu w omawianym okresie przez obrońcę węzła małżeńskiego skargi o nieważność wyroku.

Na podstawie badań nad pracą obrońcy w Trybunale w Łodzi należy zauważyć, iż na tym szczeblu nie znajduje się już żadnych działań defensora. W sprawach, w których została udowodniona nieważność małżeństwa i przesłanych, zgodnie z kan. 1682 § 1 KPK, do Trybunału II Instancji nie mamy do czynienia z ani jednym przykładem apelacji złożonej przez obrońcę węzła. W przypadku zaś spraw negatywnych, o ile została złożona apelacja do Trybunału II instancji, została ona złożona przez pokrzywdzoną stronę lub strony.

Niniejsze opracowanie ukazuje czynności obrońcy węzła małżeńskiego w świetle KPK z 1983 r., na podstawie akt spraw o stwierdzenie nieważności małżeństwa prowadzonych w Trybunale Archidiecezji Łódzkiej w latach 1984–2005. Jak wynika z przeprowadzonych analiz obrońca węzła jest ustanawiany po to, by przedstawiać wszystko, co w sposób rozumny może być przytoczone przeciw nieważności małżeństwa. Ku temu zmierzają jego czynności procesowe od samego początku, od momentu złożenia przez stronę prośby w Trybunale kościelnym. Jest obecny we wszystkich etapach procesu. Jego aktywność przejawia się szczególnie na etapie dowodzenia sprawy i dyskusji sprawy. W tym swoistym połączeniu poszukiwania prawdy o małżeństwie i obrony ważności tegoż małżeństwa odnajdujemy urząd obrońcy węzła małżeńskiego.

⁶⁵ Por. G. Leszczyński, dz.cyt., s. 59.

⁶⁶ Por. J. Huber, *Il difensore del vincolo*, „Ius Ecclesiae” 14 (2002), s. 128.

THE DEFENDER OF MARITAL KNOT PROCESS ACTIONS
IN THE TRIBUNAL OF DIOCESE OF ŁÓDŹ ON THE BASE OF CASES
OF THE NULLITY OF A MARRIAGE IN YEARS 1984–2005

Summary

The article analyses the role of the defender of marital knot in the cases of declaration of nullity of marriage on the base of cases in the Tribunal of Diocese of Łódź in years 1984–2005. The author shows the notion of the defender and his rights and obligations in the four phase marriage process according to the Catholic Church in the Code of Canon Law from 1983. The defender of marital knot is appointed to introduce everything what in rational way may be quoted against declaration of nullity of marriage. The defender is active during the four phases of the process, especially during the prove phase and during the discussion of the case.

Słowa kluczowe: prawo małżeńskie, stwierdzenie nieważności małżeńskiej

